

АНГЛИС ТИЛИНДЕГИ КЕЛЕР ЧАКТАГЫ ФОРМАСЫ ЖАНА АНЫ КЫРГЫЗ ТИЛДҮҮ АУДИТОРИЯДА ОКУТУУНУН УСУЛУ

Бул макалада англис тилинин келер чак формасы менен кыргыз тилинин келер чак формасын салыштыруу менен, алардын окшоштуктары жана айырмачылыктары маселелери каралган.

Азыркы заманда кайсы бир чет тилин билүү инсандын милдети болуп саналууда. Ошондуктан чет тилин окутуу орто мектептердин алгачкы этабында башталууга тийиш. Кыргыз тилдүү аудиторияларда окуп жаткан окуучуларды чет тилине үйрөтүү татаал маселенин бири болуп саналат. Мындан тышкары, үйрөнүп жаткан чет тилинин эне тилинен болгон айырмачылыгы, анын лексикасы, туура сүйлөө, тактап айтканда, фонетикалык өзгөчөлүктөрү эсепке алынышы керек.

Ушундай өзгөчөлүктөрдүн бири болуп чет тилинин грамматикасы, тактап айтканда, англис тилинин чактык формалары эсептелинет. Себеби сүйлөп жаткан учурда окуучулар чактык формаларды колдонууда каталарды кетириши мүмкүн. Бул проблеманы чечүү үчүн чет тилин үйрөнүү менен бирге эне тилинин ролун аныктоо зарыл.

Ал эми бул маанилүүлүктү салыштыруу жолун колдонуп аныктоого болот. Салыштыруу ыкмасын колдонууда эне тили менен чет тилинин өзгөчөлүктөрү чет тилин үйрөнүп жаткан окуучуларга толугу менен айкындалат. Бул учурда эне тилинин үйрөнүп жаткан чет тилине карата толук окшоштугу, же болбосо кандайдыр бир бөлүгүнүн окшоштугу жана толук айырмачылыгы айкын көрүнөт.

Бул үчүн биз морфология илиминде сөз түркүмүнүн бири болгон этиштин формаларын карап өтөбүз. Этиш заттын кыймыл-аракетин жана анын абалын билдирип жана кандайдыр бир мезгилге көз каранды экендигин көргөзөт.

Бул мезгилдер кыргыз жана англис тилдеринде учур, өткөн жана келер чак болуп бөлүнөт. Бул чактардын түзүлүш жолунда кандайдыр бир окшоштуктар жана айрым айырмачылыктар кездешерин карап көрөлү. Мындай көрүнүштөрдүн бири катары англис тилинин Future Indefinite формасын кыргыз тилинин келер чак формасы менен салыштырып өтсөк. Англис тилинин Future Indefinite формасы кыргыз тилинин келер чак формасы менен, биринчиден, жалпы аныктамасы аркылуу окшош. Бул аныктаманы төмөндөгү таблицадан көрсөк болот.

Грамматикалык эреже боюнча, келер чак кыймыл-аракет сүйлөп жаткан учурдан кийин болчу мезгилди билдирет.

Мисалы:

<p><u>«Мен муну эртең жасайм»</u> Бул учурда этиш: <u>«Эмне кылам?»</u> деген суроого жооп берип, сүйлөмдө колдонгон <u>«жасайм»</u> деген сөз этиштин келер чак формасында колдонулат.</p>	<p><u>“I will do it tomorrow”</u></p> <p><u>“What will I do?”</u></p> <p><u>Will do</u></p>
--	--

Бул учурда келер чак «эртең»- «tomorrow» деген сөз менен белгиленет. Ал эми кыргыз тилинде келер чактагы сүйлөмдү түзүү үчүн биз суффикстерди жана жак мүчөлөрүн колдонобуз. Англис тилинде болсо «will-shall» жардамчы этиштеринин жардамы менен ишке ашырылат. Төмөндөгү таблицадан биз бул эки тилдин келер чак сүйлөмдөрүн түзүү жолдорун карап көрөлү.

<p>Мааниси боюнча кыргыз тилинде этиштин келер чагы экиге бөлүнөт.</p> <p style="text-align: center;">1. Айкын келер чак.</p> <p>Айкын келер чак аракеттин келечекте болору же болбосун ишенимдүү көрсөтөт. Мында айкын келер чак (а) (й) суффикстери жана жак мүчөлөрдүн этишке жалганышы аркылуу жасалат.</p> <p>М: «Жакында мен айылга барамын.» «Жакында биз айылга барабыз»</p> <p>Бул учурда: (бар)- этиш, (а)-суффикс, (быз-мын)- жак мүчө.</p>	<p>Ал эми англис тилинде келер чактагы кыймыл –аракетти билдирүү үчүн бир нече жолдор колдонулат.</p> <p>1. Жөнөкөй келер чак. “They will leave for London next month” «Келерки айда биз Лондонго барабыз.»</p> <p>2. «to be going to» конструкциясын колдонуу менен. “I am going to leave to London” «Мен Лондонго барганы жатамын.»</p> <p>Бул учурда кыргыз тилиндеги келер чакты билдирүү жолдорунун окшоштугу байкалат. Бул окшоштуктарды эки тилде мисал катары келтирилген “барабыз” -“барамын” деген сөздөр аркылуу кыймыл-аракеттин айкын экенин көрсөк болот.</p>
<p>2. Арсар келер чак.</p> <p>Ал эми арсар келер чак кыймыл-аракеттин болор - болбостугу арсар же күмөн экендигин билдирет.</p> <p>М: «Эртен күн ачылар»</p> <p>Бул учурда: (бар)-этиш, (ар)-суффикс,(быз, мын)-жак мүчө. Кээ бир учурда арсар келер чак өзүнөн кийин <u>«эле, экен, эмес»</u> деген жардамчы этиштер кошулуп айтылат.</p> <p>Бул учурда <u>«экен»</u> деген жардамчы этиш англис тилиндеги <u>Be</u> жардамчы этишине барабар.</p>	<p>Ал эми арсар келер чактагы кыймыл аракеттин болор болбостугун, арсар же күмөн экендигин билдирүү үчүн төмөндөгүдөй сүйлөмдөрдү көрсөк болот.</p> <p>“I think that he will come tomorrow” «Мен аны эртең келет деп ойлойм.»</p> <p>Бул сүйлөмдө адамдын келер же келбестиги күмөн экендиги көрсөтүлгөн.</p> <p>Жогоруда айтылгандардын негизинде, англис тилинде арсар келер чакты билдирүү үчүн төмөндөгүдөй сөздөр колдонулат: I think, To my mind, Maybe “Maybe he will read this article.”</p>

Салыштыруу учурунда келер чактагы сүйлөмдүн жөнөкөй формасы гана эмес, анын суроолуу жана тангыч формаларда каралышы керек. Кыргыз тилинде келер чактын суроолуу жана тангыч формалары суффикстердин жана жак мүчөлөрүнүн жардамы менен түзүлөт.

Англис тилинде болсо «will-shall» жардамчы этиштеринин жардамы менен суроолуу жана тангыч формадагы сүйлөмдөр түзүлөт. Төмөндөгү таблицадан биз бул эки тилдин келер чак сүйлөмдөрүн түзүү жолдорун карап көрөбүз. Мындай салыштырууну кайсы учурда жүргүзүү керек деген суроого жооп берүүдө, биз салыштыруу окуу процесси жүрүп жаткан чектелүү гана өлчөмдө жүргүзүлүшү керек деген жыйынтыка

келебиз. Себеби ар бир сабактын башталышынан бүтүшүнө чейинки убакта салыштыруу жүргүзүлөт, бул салыштыруунун негизинде окуучуларга жаңы тема түшүндүрүлөт.

Мындай салыштыруу жүргүзүү учурунда грамматикалык темаларды таблица түрүндө берүү негиздүү. Себеби бул таблицалардан, биринчиден, этиштин чак формаларын женил ажыратып билишет, ошону менен бирге жаңы кептик бирдиктерди кабыл алышат. Кыргыз тили жана англис тилинин келер чак формасында сүйлөм түзүү дагы бир эрежеге баш иет. Грамматикада, мындан тышкары, чакты билдирүү үчүн чак билдирүүчү сөздөр колдонулат. Бул сөздөр кыргыз жана англис тилдеринде бирдей ролду аткарышат.

Ал эми кийинки бөлүмдө биз келер чакты кыргыз тилдүү аудиторияларда берүү үчүн каралган кээ бир көнүгүүлөргө токтолуп кетебиз.

Tomorrow	The day after tomorrow	Next Friday	
Next week	Next month	Next year	Tomorrow morning

Алгачкы көнүгүүлөрдү жасоо менен бирге, бул сүйлөмдөрдө каралган этиштердин сүйлөмдө аткарган кызматын жана маанисин жана кайсы мезгилде колдонуп жатканын аныктап берүү каралган. Мындай көндүмдү калыптандыруу үчүн окуучулар ар түрдүү көнүгүүлөрдү аткаруу менен алектенишет. Мындай көнүгүүлөргө:

“My future profession” “Plan for the Future Holiday” деген темадагы дил баяндарды киргизүүгө болот. Ал эми бул көнүгүүлөргө чейин, **Present Indefinite Tense** мезгилинде каралган **“My working Day”** темасындагы топикти **“will”** жана **“shall”** жардамчы этиштеринин жардамы менен келер чак формасына коюу жана ошондой эле келер чакта каралган тактоочторду колдонуу менен бул топикти келер чак мезгилине которуу көнүгүүсүн аткарсак болот. Бул көнүгүүнү аткарууда жакшы жагдай болуп жаңы сөздөрдүн окуучуларга белгилүү болгондугу жана окуучулар бул топиктин маанисин түшүнгөндүгү саналат.

Жогоруда жүргүзүлгөн салыштыруунун негизинде биз төмөндөгү жыйынтыкты чыгарсак болот.

- англис жана кыргыз тилинин мааниси жагынан толугу менен окшош келет;
- грамматикалык форманы түзүү жагынан кыргыз жана англис тили айырмачылыкка ээ;
- салыштыруу учурунда ар кандай ыкмаларды колдонуу керек;
- окуучулардык көндүмдөрүн калыптандыруу үчүн ар түрдүү көнүгүүлөрдү колдонуу маанилүү ж.б.

Адабияттар:

1. Турсуналиев. Т. Англис тилинин грамматикасы. –Б.: Мектеп, 1988.
2. Турсуналиев. Т. Обучаем английскому глаголу. –Б., 1988.
3. Рогова Г.В., Рожкова Ф.М. Английский язык за два года. –М.: Просвещение, 2003.
4. Clive Oxenden Christina Latham-Koenig Paul Selingson New English File. Elementary OXFORD University Press, 1997.
5. Clive Oxenden Christina Latham-Koenig Paul Selingson New English File Pre-intermediate OXFORD University Press, 1997.
6. Качалова А. Грамматика английского языка. -М., 1994.